

шрифт - шриффт
штамп - штамп
штат - штат
штемцелевание - штемцелювання
штемпель - штемпель
штраф - штраф
штрафной - штрафний

Щ

щит - щит

Э

экземпляр - примірник
э. годовой журпала - річник
э. дефектный - п. дефектний
э. обязательный - п. обов'язковий
экскурсия - екскурсія
экспертиза - експертиза
электрическая лампа см. лампа электрическая
эльзевир - ельзєвир
энциклопедия - енциклопедія
эпиграф - епіграф
эстрада - естрада
этаж - поверх
этажерка - етажерка
этика - етика

этикетка - етикетка
этюд - етюд

Ю

юбилей - ювілей
юмористический - гумористичний

Я

ядро книжное - ядро книжкове
язык - мова
я. родной - м. рідна
языки древние - мови стародавні
я. иностранные - м. чужоземні
языкознание - мовознавство
я. сравнительное - м. порівняльне
ярлык - налічка
ярус - ярус
ярусник - ярусник
ячейка - осередок
я. содействия - о. допомоги
ящик - скринька
я. каталожный - с. каталогова
я. почтовый см. почтовый ящик

Публікацію підготував Григорій Зленко

Евгения Карпиловська

Історична пам'ятка і знаряддя праці

(Значення словника Б.Комарова та Р.Волянського)

Розбудова національної термінології, створення україномовних газузових словників разом з унормуванням правопису та піднесенням культури мовлення є одним з найневідкладніших завдань сучасної лінгвістики. Ми вже не раз пересвідчувалися в тому, що успішно розв'язати пекучі проблеми нашого сьогодення неабияк допомагає досвід попередників, здобутки української науки 20 - 30-х років нинішнього століття. Пропонований увазі читачів «Короткий російсько-український словник бібліотечної термінології» Богдана Комарова та Романа Волянського буде цікавим і корисним, незважаючи на відбиток часу, що лежить на ньому.

Словник побачив світ в Одесі 1926 року. Один з його укладачів - Богдан Комаров - син Михайла Комарова (М.Уманця), відомого українського бібліографа, автора 4-томного «Русско-украинского словаря», що виходив друком у Львові протягом 1893 - 1898 рр. «Словник» Б. Комарова та Р.Волянського з'явився в роки, відомі в історії української культури як «час українізації». Політика відновлення повноцінного функціонування української мови в усіх сферах державного й суспільного життя сприяла, зокрема, бурхливому розвитку української термінології. Саме в ці роки вироблялися основні принципи термінотворення в українській мові, що ґрунтувалися на гармонійному й логічно виправда-

ному поєднанні власних мовних ресурсів, народної термінології з термінологією міжнародною, інтернаціональними ресурсами термінотворення. Закладалися й основи української галузевої термінографії.

В обговорюваному «Словнику» яскраво виявилися її практичні настанови. Ось хоча б дві з них. Вважалося, що прикметники з суфіксом *-ов-* [*-ев-*, *-ев-*] властивіші українській мові, ніж прикметники з суфіксом *-н-*. Так у реєстрі «Словника» з'явилися словосполучення *магазинова система розміщення книжок, предметний покажчик, вимогова відомість, виборовий каталог*. З наведених лише термін *вимогова відомість* закріпився в мові, прикметники ж *магазинний* і *предметний* замінилися на *магазинний* і *предметний*, а замість прикметника *виборовий* вживається *вибірковий*. Міркування тогочасних термінологів щодо всеохопності суфікса *-ов-* [*-ев-*, *-ев-*] не підтвердилися. Він здебільшого приєднувався до тих слівних основ, що вже мали інші суфікси, пор.: *вибірковий, податковий, книжковий*, тоді як до основ без суфіксів додавався суфікс *-н-*: *виборний, книжний, магазинний, предметний*.

Другою даниною настановам термінографії тих часів було намагання уникнути термінів-запозичень, замінивши їх питомими одиницями, або принаймні подати такі одиниці в реєстрі поряд. Внаслідок цього в «Словнику» з'явилися *власнопис* поряд з *автографом*, *саможиттєпис* поряд з *автобіографією*, *землепис* поряд з *географією*, *тепломір* поряд з *термометром*. Час пока-

зав нездатність таких питомих одиниць-конкурентів вижити поряд з термінами-інтернаціоналізмами. Зручність спілкування, загальнодоступність інтернаціональної термінології відіграли в цьому не останню роль.

До деяких російських слів подано українські еквіваленти, які нині сприймаються як застарілі й рідковживані, напр.: *текстура* (картон), *ритина* (гравюра), *каламар* (чорнильниця), *обіжник* (циркуляр), *пригніток* (прес-пап'є). Даниною часу є й внесення до реєстру «Словника» слів та словосполук, що позначають реалії побуту 20-х років і є далекими від власне бібліотечної справи: *дитрух* (дитячий рух), *ударна кампанія*, *ліквідація неписьменності*, *підвідділ*, *політконтроль*, *профрух* (профспілковий рух), *робкор* (робітничий кореспондент), *реврух* (революційний рух). Крім наведених, знаходимо в реєстрі чимало слів та словосполук, які навряд чи можна вважати бібліотечними термінами, напр.: *архітектура*, *антропологія*, *баланс*, *бандероль*, *бюджет*, *вестибюль*, *вішалка*, *виховання*, *військор*, *група*, *джерело фінансування*, *дотація*, *засідання*, *канцелярське приладдя*, *касова книга*, *підсумок* тощо. Можна зрозуміти, чому вони потрапили до «Словника». Це спричинило прагнення упорядників охопити все коло понять, пов'язаних з устроєм і діяльністю бібліотеки: обладнання її приміщення (*бак для вареної води*, *бібліотечні меблі*, *драбина розсувна*, *драбина приставна*, *груба*, *полиці*, *стілець*), склад читачів (*дорослий*, *позашкільник*, *гурток друзів бібліотеки*), характер літератури (*антропологія*, *виноградництво*, *історія*, *тваринництво*), інструменти праці бібліотекаря (*бібліотечний карнавал*, *іменини бібліотеки*). Навряд чи можна погодитися з включенням більшості подібної лексики до словника бібліотечної термінології. Але якраз цей, з погляду сучасного лексикографа, недолік перетворює «Словник» Б. Комарова та Р. Волянського на цінну пам'ятку історії організації бібліотечної справи в Україні. Завдяки такому широкому реєстру ми дістаємо змогу познайомитися з бібліотекою 20-х років «зсередини», уявити її життя в усьому розмаїтті.

Вдалим є впорядкування реєстру «Словника». Воно сполучає алфавітний принцип з принципом тезаурусним, тобто розташуванням одиниць за їхніми змістовими зв'язками. Завдяки цьому укладачі подали не тільки окремі терміни, а й широкий спектр властивих їм словосполучень. Приміром, до терміна *бібліотека* вміщено 20 словосполук, що характеризують бібліотеку за місцем розташування (*бібліотека міська*, *округова*, *шкільна*), призначенням, колом читачів (*бібліотека дитяча*, *військова*, *робітничка*), статусом, формою власності (*бібліотека державна*, *народна*, *громадська*, *профспілкова*, *публічна*, *приватна*), способом функціонування (*бібліотека пересувна*). Однак словосполучки можуть виступати основними одиницями

реєстру, напр.: *бібліотечна мережа*, *бібліотечний персонал*, *бібліотечна рада*, *літерна класифікація*, *десяткові (децимальна) класифікація*, *рух книжкового майна*, *бібліотечні правила*, *розділова картка* тощо. Всі словосполучення, включені до статей, очолюваних окремими термінами, подано на тому місці реєстру, яке за абеткою займає їхнє залежне слово (прикметник або іменник). Отже, читач може легко відшукати український еквівалент до будь-якого з поданих у «Словнику» російських словосполучень, пор.: *первопечатные книги* см. *книги первопечатные*. Звернувшись до статті книги, знайдемо український еквівалент цього словосполучення - *першодруки*. Часто в складі однієї словникової статті може налічуватися кілька ярусів упорядкування термінологічних словосполук за родо-видовими відношеннями, напр.: *полки* - *полиці*, *полички*; *п. роздвигные* - *п. розсувні*; *п. р. на закрепах* - *п. р. на заплішках*, *п. р. на кремальєрах* - *п. р. на кремальєрах*.

Звичайно, сьогодні «Словник» Б. Комарова і Р. Волянського може викликати чимало зауважень. Його реєстр, принципи укладання багато в чому не відповідають вимогам нинішньої галузевої термінографії. Крім того, й бібліотечна справа не стояла без руху ці майже 70 років. Виникли нові форми організації бібліотек, їхньої співпраці, нові форми обслуговування читачів, як і нові засоби й можливості доступу до книжкових фондів. З появою такого потужного засобу зберігання, опрацювання й передавання інформації, як комп'ютер, радикально змінився зміст самих понять «книгозбірня», «книга», «каталог». Ці зміни в бібліотечній справі зафіксували такі терміни, як аудіовізуальне видання, бібліобус, бібліотечний каталог на мікроносіях, машинопрочитуваний каталог, мікрофіша та ін.

Усіх цих термінів, звичайно, годі шукати в пропонованому «Словнику». Проте й ті 1300 реєстрових одиниць, які він містить, можуть послужити для вдумливого лексикографа-термінолога надійним підґрунтям для створення словника бібліотечних термінів (україномовного або перекладного - дво- чи багатомовного), який був би на рівні вимог сучасної лінгвістики. Адже основний корпус термінів цього «Словника» пройшов випробування часом і активно вживається. Оприлюднення сьогодні цієї пам'ятки українського бібліотекознавства 20-х років нашого століття, безперечно, можна лише вітати. Сподіваємося, що її матеріали, відповідно опрацьовані й доповнені, послужать для укладання сучасного бібліотекознавчого словника з реєстром, що всебічно, розгорнуто й вичерпно представить розвиток бібліотечної справи в Україні та в світі, подасть її україномовну «картину». Ми глибоко переконані, що поява такого словника ознаменує якісно новий етап у повноцінній українізації бібліотечної справи в нашій державі.

Ініціали.
«Апостол»
1220 р.